

Egy kabátlopási ügy tisztázása

EREDETI VAGY MÁSOLAT?!

PAPP MÁRIÓ

Tán nincs is olyan otthon, ahol ne lenne valami „házi oltár” vagy „dicsőségfal”, netán kincses polc, ahol jól megfér egymás mellett a nagypapa világháborús emléke, a leszerelési tablónk, az áldásra emelt kezű szentatya képe (jobb esetben pecsételten ugyan, de „aláírva”) meg az élmunkásjelvény csillaga. Már hogy ne férne! Hisz valódi valamennyi, fontos híd, ami a világhoz köt minket. Igazi kincs – a számunkra legalábbis.

Az én közszemlére kitett vagyontárlatán évtizedekig díszhelyen állt egy sakkállás. A drágakövek utánózhatalatlan belső fényével hipnotizálta mindazokat, akik hajlamosak voltak észrevenni:

Persze az idáig vezető út, az állás drágakövé csiszolása is gyönyörködtető és tanulságos: 1,e4 e5 2,Hf3 Hc6 3,Hc3 Hf6 4,Fb5 Fb4 5,0-0 Hd4 6,Hxd4 exd 7,e5! dxc 8,dxc Fe7 9,exf Fxf6 10,Be1+ Kf8 11,Fc4 d6 12,Vh5 g6 13,Fh6+ Fg7 14,Vf3 Vd7 15,Vf6! Bg8 16,Fxg7+ Bxg7 17,Fxf7+!! és sötét feladta.

Hogy ki vitte végbe ezt a kisebb csodát? Hetven éve még mindenki tudta volna. Főműve volt a címere: A győri sakk-kongresszus, nemzetközi mesterverseny és főtorna 1924. Erről ma már alighanem csak kevesen kapcsolnak, ám a rövidített címet kimondva, „Győri Tornakönyv”, már a legtöbben tudni fogják, kiről van szó! Könyve az idősebb generációk számára fogalom és biblia. S amennyiben a fiatalabbaknak nem lenne az, arról csak a könyvkiadás mulasztásai tehetnek. (Nehezen érthető, miért nem vállalkozott még senki az utánnyomására!) Pedig ez, az újabbban talán kevésbé ismert remekmű határainkon túl is etalon tudott lenni, ahogy a szakirodalom korlátaikat messze meghaladva kultúrtörténeti jelentőséggel is bírt. Ha kevesebb szó esik manapság e kötetről, ne csodáljuk, hogy arról az emberről már tényleg kezdünk megfeledkezni, akinek ezt a remekművet köszönhetjük. Ő maga nyilván nyomban hozzátenné: ugyan már, legfeljebb ha mások mellett... Hisz mindig is többet munkálkodott a többiek, a sakk ügyének boldogulásán, mint a saját sikerein. Ő, *Chalupetzky Ferenc* (1886–1951), a sakk- és a közélet példaadó munkása a Monarchia magyar felének szélén született, az akkor még csak Magyaróváron (a települést 1939-ben egyesítik majd Mosonnal).

Még 1908-ban történt, Prágában, hogy az éppen zajló sakkverseny – mesterképző főtorna – toronymagas esélyese, az ifjú titán a verseny derekán súlyosan megbetegedett. Az akkori szigorú versenyszabályok semmi könnyítést nem tettek lehetővé, így kénytelen volt fél öntudatlanul táblá-

hoz ülni, s háromszor egymás után veszteni. S hiába vezetett tekintélyt parancsoló mértékben, e kiesés mégis a második helyre vetette vissza. Márpedig mester a kor szokásjogának megfelelően csak a győztesből válhatott! „Visszatekintve ez jótéteménynek bizonyult, mert leszorított az első helyről, holott mesteri oklevél birtokában – ki tudja – nem ejtett volna erabul a sakk démona, lettem volna talán fővárosi lakos és közepes mester, valószínűleg elhibázott élet árán.” Így emlékszik vissza erre Chalupetzky Ferenc – példaadó önismerettel és mértéktartással, nem is beszélve az irigylésre méltó derúról. Ez azért nem gátolta meg abban, hogy nagyon is jó sakkozó, az egyik legjobb levelezési játékos s a sakkélet és sakkajtó egyik vezéregyénisége legyen. (Mellesleg később bezsebelte azért a mesteri címet. Előbb a tábla melletti, „rendes” sakkban, az 1925-ös győri vegyes mesterverseny megnyerésével. Majd a levelezési sakkban is, miután tagja volt az 1935-ben indult első levelezési sakkolimpián végül szenzációs győzelmet arató magyar válogatottnak!)

Mert Chalupetzky – mint az idézetből is kiderült – nem lett hűtlen szűkebb pátriájához, s el nem hibázott életét ott teljesítette ki. A győri bencés gimnázium érettségijével a tarsolyában jogot hallgatott a budapesti tudományegyetemen. Ám amint tehetette, visszatért a folyók városába. Ott élt és dolgozott egészen 1951-ben bekövetkezett haláláig. Már 30 éves korától Győr város – később az egész megye – rendőrkapitánya. Majd harminc éven át városbíró – mindvégig városa egyik legnépszerűbb embereként, közmegelegedésre! Csupán mindezek mellett, ezen túl jutott hely az életében a sakknak. Nem akármilyen szinten! A világbajnok egyik győri látogatása alkalmával állapotok meg egy „megnyitás-elméleti probléma tisztázásában”. Levelezés útján 1903-ban az így folyt le:

Emanuel Lasker – Chalupetzky Ferenc, Petrov-védelem

1,e4 e5 2,Hf3 Hf6 3,Hxe5 Hxe4 4,Ve2 Ve7 5,Vxe4 d6 6,f4 dxe 7,fxe Hd7 8,d4 f6 9,Hc3 fxe 10,Hd5 Hf6 11,Hxf6+ gxf 12,Fb5+ c6 13,Fxc6+ bxc 14,Vxc6+ Kf7 15,Vd5+ Kg6 16,Vxa8 Fb7 17,Vb8 Fg7 18,Vxa7 exd+ 19,Kf2 Be8 20,Bg1 f5 21,Vb6+ Ff6 22,Vb5 Ve6 23,Vd3 Fa6 24,Vd1

24., -d3 25, cxd -Vb6+ és a világbajnok letette a fegyvert – a probléma tisztázódott... (Csak az érdekesség kedvéért: „Chalu” még egyszer játszott a világbajnokkal, 1917-ben egy szimultánon – és akkor is ő győzött! A legendás Doktor ellen 2:0, ezt se csinálta senki utána!)

Mégis igazán maradandót mint szervező és mint szerző alkotott – a sakk világában. Hosszú ideig rovata volt a Wiener Schachzeitung, a Deutsches Wochenschach és a Schweizerische Schachzeitung mellett a Győri Hírlapban és a Zászlónkban, valamint a Magyar Sakkvilágban. Az első komoly hazai sakklap, az 1911 és 1913 között Győrben megjelenő Magyar Sakkújság alapítóját, szerkesztőjét, lelkét és motorját tisztelte benne.

Negyven éven át vezette a Győri Sakk-kört. Nevéhez fűződik az első Magyar Sakkszövetség (melynek titkára lett) 1911-es, szintén győri megalakítása, éppúgy, mint minden idők legjelentősebb és legjobb magyar sakk-könyve, a Győri Tornakönyv létrehozása. De az egész sakkvilág egyik legnagyobb vállalkozása, *Capablanca* játszmáinak összegyűjtése és közreadása is az ő munkája. Ráadásul szinte lehetetlen tempóban és időpontban: 1942-re, még az exvilágbajnok halálának évében készült el a mű, hihetetlen levélútvonalakon, diplomáciai csatornákon szállítva a nagy Capa egy-egy partiját. Kizárólag Chalupetzky hallatlan ismertségének és nemzetközi tekintélyének köszönhető, hogy ezt egyáltalán véghez lehetett vinni az akkorra már világháborúvá terebélyesedő világégés mindent megbénító kataklizmájában. Harminc sakk-könyvet írt és publikált – a magyar mellett németül és angolul.

Az előbb látott játszmáját szerette a legjobban. És visszatértünk az igazi kincsek bevezetőben megidézett világába. Ellenfele a játékküzdelemben a

kor egyik vezető hazai mestere, *Exner Győző* (1864-1945), a mindjobban megbénult író-sakkozó, tanár, akit mindenki nagyra tartott és szeretett. A gyermekkori barát. Az elválaszthatatlan társak azzal búcsúztatták az 1911-es évet, hogy egy 15 pontig menő páros mérkőzésbe fogtak. A színhely a mozgásképtelen s a sakkban egyébként is nagyobb tekintélyű pedagógus betegszobája. A számára az egész világot jelentő, négy fal kerítette tér. Aztán a párviadalon, minden várakozás ellenére, Chalupetzky győzedelmeskedett 15:13 arányban, 13 győzelme és 4 döntetlen mellett Exner 11 vereséget mért rá. A már látott parti volt e meccs harmadik összecsapása: Chalupetzky Ferenc – Exner (Regőczi) Győző, Győr, 1911. december 31., négyes huszárjáték. A végállás olyan fantasztikus, hogy érdemes külön is gyönyörködni benne. Ilyeneket varrhattak kaftánjukba rontás ellen e játék első rabjai – varázserőt tulajdonítva a pozíciónak...

Emlékezetes évbúcsúztatás, sokat ígérő új évkezdlet! Amióta csak megláttam, ez a játszma engem is különösen lenyűgözött. Házi oltáromban egykettőre, mondjuk, az egyik oldalikon helyére került.

De tovább is van még! Lenyűgöz, vagy csak lenyűgözött – nem is tudom már. A résztvevők – partnerek és nem ellenfelek (!) –, a körülmények voltak rám igazán nagy hatással, s talán csak másodsorban a küzdelem színvonala, a közösen létrehozott műalkotás, az esztétikai bravúr. Vonzott a szenvedély, a baráti rivalizálás és a tétnélküliség. Az egymást és az utókort megbecsülő és megtisztelő igényesség. Gondolom, könnyű megérteni, miért babonáz – babonázott – meg ez a játszma. És a váratlanul előkerült múlt idő bizony magyarázatra szorul.

Az 1911-es, nyárvégi nagy karlsbadi versenyről minden valamirevaló sajtótermék részletesen beszámolt, nem csak a szaklapok, és nem csak németföldön. *Richard Teichmann* fantasztikus győzelme mellett arról is írtak, hogy az akkoriban „kongresszusnak” nevezett egy-egy verseny kiterjedt eseményei sorában a közreműködő neves mesterek bemutatói, előadásai, tanácskozási játszmái is fontos szerepet kaptak. A Karlsbadi Kongresszus hírverésének keretében *Niemzovitsch* és *Tartakower* például Coburgban is megfordult, ahol tűzijátékszerű összecsapásuk elkápráztatta a lelkes közön-

séget. A valaha volt, címe is elfeledett folyóirat, a Coburgische Courir a játszmat is leköszölte:

Aaron Nimzovics – Savielly (akkor még Xavier Grigorjevics) Tartakower Coburg – 1911. szeptember

1,e4 e5 2,Hf3 Hc6 3,Hc3 Hf6 4,Fb5 Fb4 5,0-0 Hd4 6,Hxd4 exd 7,e5! dxc 8,dxc Fe7 9,exf Fxf6 10,Be1+ Kf8 11,Fc4 d6 12,Vh5 g6 13,Fh6+ Fg7 14,Vf3 Vd7 15,Vf6! Bg8 16,Fxg7+ Bxg7 17,Fxf7!! és sötét feladta.

Hát, igen... Szempillantás alatt a kellys közepébe csöppentünk egy unásig ismert „kabátlopási ügynek”.

Gyémántunk egy csapásra vaksin, fénytelenül meglapul. Babonázó varázsa mintha nem is lett volna. Utánzat lenne? Közönséges hamisítvány?

Ez a parti lépésről lépésre ugyanaz, mint a bevezetőben elővezetett játszma, mint a mi saktörténetünk dédelgetett gyöngyszeme. Ráadásul jó három hónappal korábbi kezdetessel. Arról nem is beszélve, hogy a nagyvilág számára mennyivel ismertebb nagygyűk a játzó felek. A világháló nagy adatbázisai – még a ChessGames.com is – a nagymesterek fémjelezte produkciót ismerik. És a néhai magyar matorok? Ők vajon ismerték, ismerhették a játszmaelődöt? Teljesen nem zárható, talán csak Exner esetében. Ő bizonyára eltért volna, ha tud a másodhúzó számára sanyarú végkifejletről. De ez a megközelítés a felületesek egyszerűsítő sztereotípiája. Csólátóan csak az elsőkre figyel. Am szemléljük az ilyen kérdéseket másképpen is. Csorbítja-e – mondjuk – *Jedlik* érdekeit, hogy tőle függetlenül *Siemens* is megalkotta (s hamarabb jogvédette) a maga dinamóját? Ugye jottányit sem? Vagy *Vörösmarty* „találmányából”, a fröccsből kivitatnánk ugyancsak *Jedlik* részét, a szikvizet – pusztán azért, mert *Joseph Priestley* nyomán, 1799-ben Dublinban már szabadalmaztatták azt? Ugye hogy nem?! Nekünk a Szózat mellé kívánczó marad a költői sor: „Fölfelé fut gyöngy a borban...” A szikvíz csak azért is hungarikum!

S máris ott tartunk, ahonnan elindultunk. Ez a hatvannégy fekete-fehér mezőre álmódott gyönyörűség számomra továbbra is egy csodálatos ép lelkű, sérült ember és odaadó barátja szép szilveszteréhez kötődik – és persze marad a kedvencem továbbra is. Ott a helye a kincsek között, hisz kétség sem férhet hozzá, hogy valódi!